

THỰC TRẠNG CHUYỂN DỊCH THUẬT NGỮ LUẬT TỔ TỤNG HÌNH SỰ ANH - VIỆT

NGUYỄN VIỆT DŨNG*

Abstract: Translation is a linguistic communication activity, translating meaning from the source language to the target language while ensuring consistency in both content and form. This paper studies on English - Vietnamese translation of 1937 English terms from the Criminal Procedure Law extracted from English-Vietnamese Law Dictionary by Vu Trong Hung et al. (2000), the English-English-Vietnamese Police Dictionary by Dang Xuan Khang et al. (2018), and a number of relevant English-Vietnamese legal documents. Through this study, the problems of translating these terms, focusing on structure, content and mode of translation are clarified.

Keywords: translation, equivalence, translation of terms

1. Dẫn nhập

Từ những năm 20 của thế kỉ XX, các nhà nghiên cứu đã bắt đầu quan tâm đến vấn đề ngôn ngữ học của dịch thuật và vai trò của ngôn ngữ học trong nghiên cứu dịch thuật. Tuy nhiên, phải đến những năm 50 của thế kỉ trước, vấn đề này mới thực sự được quan tâm đúng mức. Trong các công trình nghiên cứu dịch thuật, đã có rất nhiều quan điểm được các học giả đưa ra về khái niệm dịch thuật. Catford định nghĩa: “Dịch là sự thay thế ngữ liệu trong một thứ tiếng (ngôn ngữ gốc) bằng một ngữ liệu tương đương tiếng khác (ngôn ngữ đích)” [2]. Theo quan điểm của Steiner, “Dịch thuật là chuyển di nghĩa giữa hai ngôn ngữ” [4, tr.287]. Newmark lại có quan niệm: “Dịch thuật là chuyển một văn bản này thành một văn bản khác theo cùng cách tác giả thể hiện khi viết văn bản đó” [3, tr.124].

Tuy các khái niệm về dịch thuật nêu trên có những điểm khác biệt nhưng đều có một điểm chung đó là sự tương đương trong dịch thuật (equivalence). Theo Catford, “Vấn đề trung tâm của dịch thuật là đi tìm cái tương đương ở ngôn ngữ đích, vì thế công việc chính của lí thuyết dịch là xác định bản chất và điều kiện để đạt được tương đương trong dịch thuật” [2, tr.21]. Newmark cho rằng: “Tương đương dịch thuật không phải là để chỉ sự bằng nhau/ cân đối về nghĩa mà là một quy trình chuyển dịch và quy trình này được hiểu là những quy tắc chuyển dịch” [3, tr.35].

Như vậy, có thể hiểu rằng: Tương đương dịch thuật là quy trình chuyển dịch, thay thế một văn bản trong ngôn ngữ nguồn bằng một văn bản trong ngôn ngữ đích trên cơ sở xem xét đến các yếu tố ngôn ngữ, điều kiện ngữ dụng, văn bản và phong cách ở phía người tiếp nhận.

Lê Hùng Tiến cho rằng có 4 kiểu tương đương dịch thuật phổ biến: 1) Tương đương dựa trên hình thức; 2) Tương đương dựa trên ý nghĩa; 3) Tương đương dựa trên chức năng; 4) Tương đương dựa trên số lượng các phần tương đương (tương đương một - một; tương đương một với nhiều hơn một; tương đương một với nhỏ hơn một; và bất tương đương) [1].

Dựa trên cơ sở lí luận về dịch thuật và kĩ thuật dịch thuật mà Vinay và Darbelnet [5] đã đưa ra, các phương thức dịch thuật ngữ có thể bao gồm: (1) Vay mượn; (2) Sao phỏng; (3) Dịch sát nghĩa/ nguyên văn; (4) Dịch chuyển loại/ chuyển vị; (5) Dịch biến điệu; (6) Dịch thoát nghĩa/ cải biến.

2. Thực trạng chuyển dịch thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự Anh - Việt

Để nghiên cứu thực trạng chuyển dịch thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự (LTTHS) Anh - Việt, chúng tôi tiến hành khảo sát các phương thức dịch và kiểu tương đương dịch thuật của 1937 thuật ngữ LTTHS

* ThS, Học viện Cảnh sát nhân dân

tiếng Anh được dịch sang tiếng Việt từ các công trình nghiên cứu: *Từ điển pháp luật Anh - Việt* của tác giả Vũ Trọng Hùng và cộng sự, do Nhà xuất bản Thành phố Hồ Chí Minh phát hành năm 2000; *Từ điển Công an Anh - Việt* của Đặng Xuân Khang và cộng sự, do Nhà xuất bản Công an nhân dân phát hành năm 2018, cùng một số văn bản luật dịch Anh - Việt có liên quan.

2.1. Các tương đương dịch thuật của thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự xét về phương diện cấu tạo

Xét về mặt cấu tạo, thuật ngữ LTTHS tiếng Anh gồm có 497/1.937 thuật ngữ có cấu tạo là từ và 1.440/1.937 thuật ngữ có cấu tạo là ngữ. Tuy nhiên, do sự khác biệt về loại hình ngôn ngữ nên không phải tất cả các thuật ngữ tiếng Anh đều có sự tương ứng như vậy khi chuyển dịch sang tiếng Việt. Qua khảo sát ngữ liệu, chúng tôi ghi nhận một số kiểu tương đương khi chuyển dịch như sau:

2.1.1. Thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự tiếng Anh là từ

Kết quả khảo sát cho thấy 497 ngữ LTTHS tiếng Anh là từ khi chuyển dịch sang tiếng Việt có các hình thức: là từ (tương đương từ - từ) và là ngữ (tương đương từ - ngữ).

(1) Là từ (tương đương từ - từ)

Trong số 497 thuật ngữ LTTHS tiếng Anh có cấu tạo là từ, có 279 thuật ngữ có tương đương dịch thuật tiếng Việt là từ, chiếm 56,13%. Ví dụ:

Thuật ngữ luật TTTHS tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
<i>party</i>	<i>đương sự</i>
<i>counsel</i>	<i>luật sư</i>
<i>confess</i>	<i>tự thú</i>

(2) Là ngữ (tương đương từ - ngữ)

Có 218/497 thuật ngữ LTTHS tiếng Anh là từ có tương đương dịch thuật tiếng Việt là ngữ, chiếm 43,86%. Ví dụ:

Thuật ngữ LTTHS tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
<i>citation</i>	<i>lệnh triệu tập</i>
<i>denouncer</i>	<i>người tố cáo</i>
<i>informant</i>	<i>người báo tin về tội phạm</i>

2.1.2. Thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự tiếng Anh là ngữ

Kết quả khảo sát cho thấy 1.440 ngữ LTTHS tiếng Anh là ngữ khi chuyển dịch sang tiếng Việt có các hình thức: là từ (tương đương ngữ - từ) và là ngữ (tương đương ngữ - ngữ).

(1) Là từ (tương đương ngữ - từ)

Trong số 1.440 thuật ngữ LTTHS tiếng Anh có cấu tạo là ngữ, có 50 thuật ngữ có tương đương dịch thuật tiếng Việt là từ, chiếm 3,47%. Ví dụ:

Thuật ngữ LTTHS tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
<i>oral argument</i>	<i>tranh tụng</i>
<i>court cost</i>	<i>án phí</i>
<i>expert examination</i>	<i>giám định</i>

(2) Là ngữ (tương đương ngữ - ngữ)

Có 1.390/1.440 thuật ngữ LTTHS tiếng Anh có cấu tạo là ngữ có tương đương dịch thuật tiếng Việt là ngữ, chiếm 96,52%. Ví dụ:

Thuật ngữ LTTHS tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
<i>asset seizure</i>	<i>thu giữ tài sản</i>
<i>court of appeals</i>	<i>tòa phúc thẩm</i>
<i>forensic medical examiner</i>	<i>giám định viên pháp y</i>

Kết quả khảo sát tương đương dịch thuật thuật ngữ LTTHS tiếng Anh sang tiếng Việt xét về phương diện cấu tạo được tổng hợp dưới bảng sau:

Bảng 1. Tương đương dịch thuật thuật ngữ LTTHS tiếng Anh sang tiếng Việt xét về phương diện cấu tạo

Thuật ngữ LTTHS tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt	
	Từ	Ngữ
Từ	279	218
Ngữ	50	1390

Bảng 1 cho thấy, xét về phương diện cấu tạo, thuật ngữ LTTHS tiếng Anh được dịch sang tiếng Việt có các kiểu tương đương: từ - từ; ngữ - ngữ; từ - ngữ; ngữ - từ. Trong đó, số lượng thuật ngữ có kiểu tương đương từ - từ và ngữ - ngữ là 1.669/1.937 thuật ngữ, chiếm 86,16%. Kiểu tương đương ngữ - từ có số lượng thuật ngữ ít nhất, với 50/1937 thuật ngữ, chiếm 2,58%. Trong khi đó, số thuật ngữ có tương đương từ - ngữ chiếm 11,25% (218/1937 thuật ngữ). Như vậy, có thể thấy rằng, do sự khác biệt về loại hình ngôn ngữ nên không phải lúc nào các thuật ngữ LTTHS tiếng Anh cũng tìm được sự tương đương hoàn toàn: từ - từ hoặc ngữ - ngữ khi chuyển dịch sang tiếng Việt (có 268 thuật ngữ thay đổi cấu tạo).

2.2. Các tương đương dịch thuật của thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự xét về phương diện nội dung

Căn cứ vào kết quả khảo sát, xét về phương diện nội dung, chúng tôi xác định có các kiểu tương đương dịch thuật như sau: tương đương 1/1 (1 thuật ngữ tiếng Anh/ 1 tương đương dịch thuật tiếng Việt); tương đương 1/ >1 (1 thuật ngữ LTTHS tiếng Anh/ nhiều tương đương dịch thuật tiếng Việt); tương đương >1/ 1 (nhiều thuật ngữ luật TTHS tiếng Anh/ 1 tương đương dịch thuật tiếng Việt); tương đương >1/ >1 (nhiều thuật ngữ tiếng Anh/ nhiều tương đương dịch thuật tiếng Việt).

2.2.1. Tương đương 1/1

Khảo sát cho thấy có 1.407/1.937 thuật ngữ LTTHS tiếng Anh thuộc nhóm 1 thuật ngữ tiếng Anh/ 1 tương đương dịch thuật tiếng Việt, chiếm 72,63%. Ví dụ:

Thuật ngữ LTTHS tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
<i>aggrieved person</i>	<i>bị hại</i>
<i>appeals procedure</i>	<i>thủ tục kháng cáo</i>
<i>eye-witness</i>	<i>người chứng kiến</i>

2.2.2. Tương đương 1/ >1

Qua khảo sát, chúng tôi ghi nhận có 389/1.937 thuật ngữ LTTHS tiếng Anh thuộc nhóm 1 thuật ngữ tiếng Anh/ nhiều tương đương dịch thuật tiếng Việt, chiếm 20,08%. Ví dụ:

Bảng 2. Tương đương 1 thuật ngữ tiếng Anh/ nhiều tương đương dịch thuật tiếng Việt

Trường hợp (TA/TV)	Số TN	Ví dụ	
		Tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
1/2	221	<i>informant</i>	1. người đưa đơn tố giác; 2. người cung cấp thông tin
1/3	81	<i>solicitor</i>	1. luật sư; 2. (Mỹ) cố vấn pháp luật; 3. biện lí
1/4	44	<i>guarantee</i>	1. bảo lãnh; 2. người được bảo lãnh; 3. người nhận tiền bảo lãnh; 4. bảo hành
1/5	26	<i>statement</i>	1. lời khai; 2. lời tuyên bố; 3. nguyên cớ của các phán quyết; 4. bản báo cáo; 5. bản kê khai
1/6	7	<i>jurisdiction</i>	1. việc thi hành công lí; 2. quyền hạn; 3. thực tiễn xét xử; 4. khu vực xét xử; 5. cơ quan chính quyền; 6. lãnh thổ thuộc quyền tài phán của cơ quan chính quyền
1/7	5	<i>remit</i>	1. đình chỉ; 2. tha thứ; 3. gửi (tiền ...) qua đường bưu điện; 4. chuyển cho cấp khác xét xử; 5. viện dẫn ngược lại (trong tranh chấp về pháp luật); 6. hoãn lại; 7. gửi trả về trại giam

1/8	2	warrant	trát, lệnh (lục soát, bắt giữ, ...); 2. quyền hạn; 3. chứng chỉ; 4. lệnh trả tiền; 5 lệnh chi cổ tức; 6. chứng chỉ bảo quản hàng trong kho; 7. xác nhận; 8. cam đoan
1/9	1	court	1. tòa án; 2. triều đình; 3. cung điện; 4. buổi thiết triều; 5. sân; 6. hội đồng lập pháp; 7. thời gian quy định để xét xử vụ án tại tòa; 8. (Mỹ) ban lãnh đạo; 9. tán tỉnh
1/12	1	charge	1. giao trách nhiệm; 2. cam kết; 3. chỉ lệnh; 4. buộc tội; 5. lập trường đơn kiện bác bỏ những lí lẽ do bị đơn đưa ra; 6. lời kết luận của thẩm phán trình bày trước đoàn bồi thẩm (trước khi họ đưa ra phán quyết); 7. ghi sổ nợ; 8. điều khiển; 9. người được chăm sóc; 10. điều khiển; 11. người được chăm nom; 12. giá.
1/13	1	bill	1. đơn kiện; 2. lệnh của tòa án; 3. đơn thỉnh cầu; 4. dự thảo luật pháp; 5. danh sách; 6. hoa đơn; 7. chứng chỉ; 8. làm hóa đơn; 9. giấy bạc; 10. chứng cứ; 11. bản khai; 12. chiếu chỉ trình quốc vương ký; 13. dự thảo bản cáo trạng
Tổng	389		

2.2.3. Tương đương >1/1

Có 141/1.937 thuật ngữ LTTHS tiếng Anh thuộc nhóm nhiều thuật ngữ tiếng Anh/ 1 tương đương dịch thuật tiếng Việt, chiếm 7,27%. Ví dụ:

Bảng 3. Tương đương nhiều thuật ngữ tiếng Anh/ 1 tương đương dịch thuật tiếng Việt

Trường hợp (TA/TV)	Số TN	Ví dụ	
		Tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
2/1	120	<i>delayed appeal/late appeal</i>	kháng cáo quá hạn
3/1	9	<i>aggrieved party/ injured party/ offended party</i>	bên bị hại
4/1	12	<i>adverse witness/ hostile witness/ prosecuting witness/ prosecution witness</i>	nhân chứng buộc tội
Tổng	141		

Tóm lại, các tương đương dịch thuật của thuật ngữ LTTHS Anh - Việt xét về phương diện nội dung có thể được tổng hợp trong bảng dưới đây:

Bảng 4. Tương đương dịch thuật ngữ LTTHS Anh - Việt xét về mặt nội dung

Các loại tương đương Anh/Việt	Số thuật ngữ LTTHS tiếng Anh	Tỉ lệ %
Tương đương 1/1	1.407	72,63
Tương đương 1/>1	389	20,08
Tương đương >1/1	141	7,27
Tổng	1.937	100

Qua Bảng 4, có thể thấy trong số 3 loại tương đương dịch thuật ngữ LTTHS Anh - Việt, loại tương đương 1/1 (mỗi thuật ngữ LTTHS tiếng Anh có 1 tương đương dịch thuật tiếng Việt) chiếm tỉ lệ cao nhất (72,63%). Ngược lại, với chỉ 141/1.937 thuật ngữ, kiểu tương đương >1/1 có số lượng thuật ngữ ít nhất, chiếm 7,27%. Tỉ lệ 20,08% còn lại thuộc về kiểu tương đương 1/>1. Mặc dù có 389/1.937 thuật ngữ thuộc kiểu tương đương 1/>1 nhưng phần lớn nằm trong trường hợp 1 thuật ngữ tiếng Anh có 2 hoặc 3 tương đương dịch thuật tiếng Việt. Tỉ lệ tương đương cao nhất được ghi nhận là 1 thuật ngữ tiếng Anh có 13 tương đương dịch thuật tiếng Việt. Trong khi đó, loại tương đương >1/1 ghi nhận trường hợp có tỉ lệ tương đương cao nhất là 4 thuật ngữ tiếng Anh tương đương 1 thuật ngữ tiếng Việt.

2.3. Các tương đương dịch thuật của thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự xét về phương thức chuyển dịch

Căn cứ vào kết quả khảo sát, chúng tôi nhận thấy việc chuyển dịch thuật ngữ LTTHS tiếng Anh sang tiếng Việt thông qua các phương thức như: sao phỏng, dịch sát nghĩa, dịch chuyển loại, dịch biến điệu và dịch thoát. Đáng chú ý là không có thuật ngữ LTTHS tiếng Anh nào được chuyển dịch sang tiếng Việt dưới hình thức vay mượn trực tiếp. Nội dung các phương thức được trình bày cụ thể như sau:

2.3.1. Thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự tiếng Anh được chuyển dịch sang tiếng Việt theo phương thức sao phỏng

Về bản chất, sao phỏng là dịch trực tiếp từng hình vị hoặc từng đơn vị cấu tạo từ và ý nghĩa của các từ trong ngôn ngữ nguồn - tiếng Anh sang hình vị hay từ tương ứng trong ngôn ngữ đích - tiếng Việt. Đây là phương thức được áp dụng phổ biến để chuyển dịch thuật ngữ LTTHS tiếng Anh là từ phái sinh, từ ghép và ngữ.

(a) Thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự tiếng Anh là từ phái sinh

Ví dụ: Thuật ngữ *non-jury* trong tiếng Anh gồm 2 yếu tố cấu tạo, trong đó *non-* tương đương với *không/không có* và *jury* tương đương với *bồi thẩm đoàn*. Do đó, *non-jury* được sao phỏng sang tiếng Việt là *không có bồi thẩm đoàn*. Một số ví dụ khác như:

Thuật ngữ LTTHS tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
<i>non-claim</i>	<i>không khiếu nại</i>
<i>post-arrest</i>	<i>sau khi bắt</i>
<i>cross-question</i>	<i>thăm vấn chéo</i>

(b) Thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự tiếng Anh là từ ghép

Ví dụ: Thuật ngữ *lawbreaker* được sao phỏng sang tiếng Việt là *người vi phạm pháp luật*, trong đó *law* tương đương với *luật* và *breaker* tương đương với *người vi phạm*. Một số ví dụ khác như:

Thuật ngữ LTTHS tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
<i>oath-breaker</i>	<i>người vi phạm lời thề</i>
<i>courtroom</i>	<i>phòng xử án</i>
<i>law-abiding</i>	<i>tuân theo pháp luật</i>

(c) Thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự tiếng Anh là ngữ

Ví dụ: Thuật ngữ *civil defendant* được sao phỏng sang tiếng Việt là *bị đơn dân sự*, trong đó *civil* tương đương là *dân sự* và *defendant* tương đương với *bị đơn*. Dưới đây là một số ví dụ khác như:

Thuật ngữ LTTHS tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
<i>appellate trial panel</i>	<i>hội đồng xét xử phúc thẩm</i>
<i>indirect evidence</i>	<i>chứng cứ gián tiếp</i>
<i>arrest warrant</i>	<i>lệnh bắt</i>

2.3.2. Thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự tiếng Anh được chuyển dịch sang tiếng Việt theo phương thức dịch sát nghĩa

Về cơ bản, dịch sát nghĩa và dịch sao phỏng là hai kỹ thuật dịch khá giống nhau. Tuy nhiên, trong khi dịch sát nghĩa chú trọng đến quan hệ ngữ nghĩa giữa các yếu tố, còn dịch sao phỏng chú ý nhiều đến cú pháp. Vì vậy, trong trường hợp, khi dịch các thuật ngữ có quan hệ ngữ nghĩa chặt chẽ giữa các thành tố và cần sự uyển chuyển hơn thì phương thức dịch sát nghĩa thường được lựa chọn.

Ví dụ: thuật ngữ *summary judgement* gồm hai yếu tố, *summary* với nghĩa là *tóm tắt/ sơ lược* và *judgement* có nghĩa *xét xử*. Theo phương thức dịch sát nghĩa, *summary judgement* được dịch là *xét xử theo thủ tục rút gọn*. Một số ví dụ khác như:

Thuật ngữ LTTHS tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
<i>first judgement</i>	<i>án sơ thẩm</i>
<i>priviledge of witness</i>	<i>quyền từ chối khai báo</i>
<i>separate appellant</i>	<i>người đưa đơn kháng cáo riêng</i>

2.3.3. Thuật ngữ Luật Tố tụng hình sự tiếng Anh được chuyển dịch sang tiếng Việt theo phương thức chuyển loại/ chuyển vị

Phương thức dịch chuyển loại hay còn gọi là chuyển cấp độ cấu tạo từ, được sử dụng khi có sự thay đổi về cấu tạo ngữ pháp của thuật ngữ như: Từ đơn → từ ghép/ ngữ, từ phái sinh → cụm từ/ ngữ, từ ghép → từ đơn, từ ghép → cụm từ/ ngữ,...; hoặc khi có sự thay đổi về từ loại giữa thuật ngữ trong ngôn ngữ nguồn và ngôn ngữ đích như: ngữ danh từ → ngữ động từ, danh từ → ngữ động từ, v.v. Có nhiều thuật ngữ LTTHS tiếng Anh được chuyển dịch theo kỹ thuật này. Ví dụ:

Sự thay đổi cấu tạo ngữ pháp: *time limit* (ngữ) = *thời hạn* (từ ghép), *resentence* (từ phái sinh) = *xét xử lại bản án* (ngữ), v.v.

Sự thay đổi từ loại: *suspension of proceedings* (ngữ danh từ) = *đình chỉ tố tụng* (ngữ động từ), *dock-defense* (danh từ) = *bào chữa tại chỗ* (ngữ động từ), v.v.

2.3.4. Thuật ngữ Luật Tố tụng hình sự tiếng Anh được chuyển dịch sang tiếng Việt theo phương thức biến điệu

Đây là phương thức dịch được sử dụng khi không có sự giống nhau trong cách nhìn về một đối tượng giữa ngôn ngữ nguồn - tiếng Anh và ngôn ngữ đích - tiếng Việt. Có khá nhiều thuật ngữ Luật TTTHS tiếng Anh được chuyển dịch thông qua kỹ thuật này. Ví dụ: Thuật ngữ *stand to law* được dịch sang tiếng Việt là *đưa ra tòa* (loại hình biến điệu từ trừu tượng thành cụ thể). Thuật ngữ *default in appearance* được chuyển dịch sang tiếng Việt là *không ra hầu tòa* (loại hình biến điệu từ khẳng định sang phủ định). Dưới đây là một số ví dụ khác về phương thức này:

Thuật ngữ LTTHS tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
<i>in-custody interrogation</i>	<i>hỏi cung bị can/ hỏi cung bị cáo</i>
<i>contempt of court</i>	<i>không tuân theo lệnh của tòa</i>
<i>failure of proof</i>	<i>không đủ chứng cứ</i>

2.3.5. Thuật ngữ Luật Tố tụng hình sự tiếng Anh được chuyển dịch sang tiếng Việt theo phương thức dịch thoát/ cải biến

Đây là phương thức dịch cuối cùng được sử dụng khi dịch thuật ngữ LTTHS tiếng Anh sang tiếng Việt mà nghĩa của các yếu tố trong ngôn ngữ nguồn không tương đương với nghĩa của các yếu tố trong ngôn ngữ đích. Khi đó, việc dịch thuật ngữ cần phải dựa vào nghĩa của cả thuật ngữ chứ không thể dựa vào nghĩa của yếu tố cấu tạo thuật ngữ. Một số thuật ngữ LTTHS tiếng Anh được chuyển dịch bằng phương thức này. Ví dụ: Thuật ngữ *voluntary discontinuance* khi được chuyển dịch sang tiếng Việt không thể căn cứ vào nghĩa của hai yếu tố *voluntary* (tự nguyện/ tự ý) và *discontinuance* (đình chỉ/ ngừng) mà cần dựa vào nghĩa của cả thuật ngữ để tìm thuật ngữ tương ứng trong tiếng Việt là *đình chỉ tố tụng theo yêu cầu của nguyên đơn*. Các ví dụ khác như:

Thuật ngữ LTTHS tiếng Anh	Tương đương dịch thuật tiếng Việt
<i>full hearing</i>	<i>phiên tranh tụng</i>
<i>dock-brief</i>	<i>bào chữa theo chỉ định</i>
<i>lock-up</i>	<i>nhà tạm giữ</i>

Như vậy, có thể nhận thấy, các dịch giả đã sử dụng 05 phương thức để chuyển dịch thuật ngữ LTTHS tiếng Anh sang tiếng Việt. Trong đó, có những phương thức hướng về ngôn ngữ nguồn như

dịch sao phỏng, dịch sát nghĩa, hướng đến ngôn ngữ đích, rời xa nghĩa ở ngôn ngữ như *dịch biến điệu, dịch thoát* và có những phương thức có thể hướng đến ngôn ngữ nguồn hay có thể độc lập với ngôn ngữ nguồn như *dịch chuyển loại*.

Đáng chú ý, kết quả phân tích ngữ liệu còn cho thấy không ít thuật ngữ tiếng Anh được dịch không chỉ bằng một mà nhiều kỹ thuật dịch khác nhau để tìm ra các tương đương trong tiếng Việt. Trường hợp này thường rơi vào các thuật ngữ có kiểu tương đương dịch thuật 1/>1. Ví dụ, thuật ngữ *hearsay evidence* có các tương đương dịch thuật là: *lời khai theo lời đồn của người khác* (dịch sát nghĩa); *chứng cứ thuật lại* (dịch thoát).

Ngoài ra, mặc dù trong tiếng Việt không có thuật ngữ phái sinh nhưng các căn tố và phụ tố (tiền tố và phụ tố) của thuật ngữ LTTHS tiếng Anh, về cơ bản, đều có những tương đương trong thuật ngữ tiếng Việt (ví dụ, *perjurer* = *người khai man*, *non-claim* = *không khiếu nại*, v.v).

2.4. Nhận xét về thực trạng chuyển dịch thuật ngữ Luật Tổ tụng hình sự từ tiếng Anh sang tiếng Việt

Với kết quả phân tích ở trên, chúng tôi nhận thấy, việc chuyển dịch thuật ngữ LTTHS tiếng Anh sang tiếng Việt xét về cấu tạo, nội dung và phương thức chuyển dịch trong tài liệu khảo sát có nhiều ưu điểm, song cũng còn những bất cập, hạn chế mà ở đây chúng tôi sẽ đi tìm những nguyên nhân của chúng trước khi đề xuất những giải pháp khắc phục.

2.4.1. Ưu điểm

Thứ nhất, về cấu tạo, do có sự khác biệt về loại hình ngôn ngữ giữa tiếng Anh và tiếng Việt nên sự thay đổi về hình thức cấu tạo khi chuyển dịch là điều khó tránh khỏi. Tuy nhiên, với 1.669/1.937 thuật ngữ có kiểu tương đương từ - từ và ngữ - ngữ (chiếm 86,16%), kết quả khảo sát cho thấy sự nỗ lực rất lớn của các nhà chuyên môn và dịch giả trong việc tìm ra những tương đương tối ưu nhất giữa hai ngôn ngữ.

Thứ hai, về phương diện nội dung, điểm nổi bật nhất đó là loại tương đương dịch thuật 1/1 có số lượng thuật ngữ nhiều nhất, chiếm 72,63% (vượt trội so với tương đương 1/>1 là 20,08% và tương đương >1/1 là 7,27%). Đây là kiểu tương đương lí tưởng của thuật ngữ khoa học bởi nó đảm bảo được tính đơn nghĩa và thể hiện được những đặc trưng cốt lõi nhất của khái niệm. Điều này góp phần giúp người đọc hiểu một cách chính xác nội hàm và ý nghĩa của thuật ngữ tiếng Anh khi được chuyển dịch sang tiếng Việt, giảm thiểu tối đa sự mơ hồ hoặc nhầm lẫn trong những cách hiểu khác nhau.

Thứ ba, về phương thức dịch, trên cơ sở những nguyên tắc dịch thuật ngữ và đặc điểm riêng của mỗi phương thức dịch, dịch giả đã sử dụng đa dạng các kỹ thuật dịch một cách khoa học và hợp lí khi chuyển dịch thuật ngữ LTTHS tiếng Anh sang tiếng Việt. Trong đó, phần lớn thuật ngữ được dịch bằng kỹ thuật sao phỏng và dịch sát nghĩa. Nhờ vậy, việc chuyển dịch nhìn chung đảm bảo truyền tải đúng, đủ các nội dung khái niệm và ngữ nghĩa của thuật ngữ từ ngôn ngữ nguồn sang ngôn ngữ đích. Hầu hết thuật ngữ tương đương trong tiếng Việt được lựa chọn đều diễn đạt một cách tự nhiên, mạch lạc và dễ hiểu.

2.4.2. Hạn chế

Về phương diện cấu tạo, như đã đề cập ở trên, mặc dù số lượng thuật ngữ LTTHS tiếng Anh có tương đương đơn vị cùng cấp độ từ vựng (kiểu tương đương từ - từ và ngữ - ngữ) chiếm đa số nhưng vẫn còn tới 268/1.937 thuật ngữ (chiếm 13,83%) thay đổi cấu tạo khi được chuyển dịch sang tiếng Việt. Trong đó, có 218 thuật ngữ ở ngôn ngữ nguồn là từ được dịch tương đương với ngữ và 50 thuật ngữ là ngữ được dịch tương đương với từ trong ngôn ngữ đích. Về phương diện nội dung, chúng tôi nhận thấy tỉ lệ thuật ngữ LTTHS tiếng Anh có nhiều biến thể dịch còn tương đối cao, chiếm 20,08% (tương ứng 389 thuật ngữ). Đặc biệt, có thuật ngữ có tới 12 đến 13 tương đương dịch thuật tiếng Việt. Về phương thức dịch, dù được áp dụng linh hoạt nhiều kỹ thuật dịch khác nhau, song việc chuyển dịch thuật ngữ LTTHS tiếng Anh trong tài liệu khảo sát đôi khi còn chưa phản ánh đầy đủ các nguyên tắc và yêu cầu của dịch thuật ngữ.

Khi đi vào chi tiết về hình thức và nội dung bản dịch thuật ngữ trong tiếng Việt, chúng tôi xác định một số vấn đề cụ thể như sau:

Một là, hiện tượng đồng nghĩa thuật ngữ còn khá phổ biến trong hệ thuật ngữ LTTHS tiếng Việt (389/1.937 thuật ngữ, chiếm 20,08%), ví dụ: thuật ngữ *exoneration* có các tương đương là *việc miễn, việc tha miễn (trách nhiệm, buộc tội, gánh nặng)*, v.v. Kết quả khảo sát còn ghi nhận, thậm chí, có những trường hợp thuật ngữ tiếng Anh khi chuyển dịch sang tiếng Việt lại có các tương đương dịch thuật với những nội hàm khái niệm hoàn toàn khác nhau. Ví dụ, thuật ngữ *defendant* có hai tương đương là *bị can* (người hoặc pháp nhân đã bị khởi tố về hình sự) và *bị cáo* (người hoặc pháp nhân đã bị Tòa án quyết định đưa ra xét xử).

Hai là, nhiều thuật ngữ được dịch còn mang tính miêu tả, giải thích hoặc chứa từ dư thừa (189/1.937 thuật ngữ, chiếm 9,75%) nên đã làm mất đi tính hoàn chỉnh về hình thức, không thể hiện rõ được những đặc trưng cốt lõi của khái niệm khoa học. Ý nghĩa và tính hệ thống của thuật ngữ vì thế mà cũng bị mờ nhạt. Ví dụ, thuật ngữ *voluntary dismissal* được dịch là *đình chỉ vụ án theo sự thỏa thuận của các bên hay theo đơn thỉnh cầu của nguyên đơn*; hoặc thuật ngữ *manucaption* được dịch là *giấy bảo lãnh về việc đến hầu tòa* (thừa các từ về, việc, đến).

Ba là, một số thuật ngữ được ghi nhận còn có nội dung chuyển dịch chưa phản ánh đúng khái niệm hoặc chưa phù hợp (21/1.937 thuật ngữ, chiếm 1,08%). Ví dụ, thuật ngữ *custodial questioning* có các tương đương dịch thuật tiếng Việt là *hỏi cung trong trại giam, hỏi cung trong nhà giam*. Thiết nghĩ, thuật ngữ này nên được dịch là *hỏi cung người bị tạm giam*. Một ví dụ khác, thuật ngữ *autopsy* được dịch là *việc mổ xác*, đúng ra nên chuyển thành *khám nghiệm tử thi* để phù hợp với lĩnh vực pháp luật nói chung và LTTHS nói riêng.

Như vậy, dựa trên một số cơ sở lí luận về dịch thuật ngữ, phương thức dịch thuật ngữ và các tương đương trong dịch thuật, thực trạng chuyển dịch của 1.937 thuật ngữ LTTHS tiếng Anh sang tiếng Việt đã được khảo sát trên các phương diện cấu tạo, nội dung và phương thức chuyển dịch. Kết quả phân tích cho thấy, bên cạnh những điểm đạt được, việc chuyển dịch thuật ngữ LTTHS Anh - Việt còn tồn tại 03 hạn chế chủ yếu như: Hiện tượng đồng nghĩa còn khá phổ biến trong tương đương dịch thuật tiếng Việt; không ít tương đương dịch thuật tiếng Việt còn dài dòng, mang tính miêu tả; một số thuật ngữ có nội dung chuyển dịch còn chưa phản ánh đúng khái niệm hoặc chưa phù hợp.

3. Kết luận

Như vậy, qua khảo sát thực trạng chuyển dịch các thuật ngữ LTTHS tiếng Anh sang tiếng Việt trên các phương diện cấu tạo, nội dung và phương thức chuyển dịch cho thấy, việc chuyển dịch thuật ngữ LTTHS Anh - Việt có một số ưu điểm là: Phần lớn thuật ngữ (86,16%) giữ được hình thức cấu tạo khi chuyển dịch (kiểu tương đương từ - từ và ngữ - ngữ); Có tới 72,63% thuật ngữ có kiểu tương đương dịch thuật lí tưởng (kiểu tương đương 1/1); Nhiều phương thức dịch đã được áp dụng một cách khoa học và hiệu quả, trong đó, phần lớn thuật ngữ được dịch bằng kĩ thuật sao phỏng và dịch sát nghĩa. Tuy nhiên, kết quả khảo sát cũng chỉ ra 03 hạn chế chủ yếu trong việc chuyển dịch thuật ngữ LTTHS Anh - Việt là: Hiện tượng đồng nghĩa còn khá phổ biến trong tương đương dịch thuật tiếng Việt; Không ít tương đương dịch thuật tiếng Việt còn dài dòng, mang tính miêu tả; còn tồn tại số thuật ngữ có nội dung chuyển dịch còn chưa phản ánh đúng khái niệm hoặc chưa phù hợp (21/1.937 thuật ngữ). Chúng tôi hi vọng kết quả nghiên cứu này có thể góp phần hoàn thiện cơ sở để tiến tới công tác chuẩn hoá hệ thuật ngữ LTTHS ở Việt Nam.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Lê Hùng Tiên, *Tương đương dịch thuật và tương đương trong dịch Anh - Việt*, TC Khoa học, ĐHQG Hà Nội, Ngoại ngữ 26, tr.141-150, 2010.
2. Catford, J. C., *A Linguistic theory of translation*, Oxford University Press, London, 1965.
3. Newmark, P., *Approaches to translation*, Oxford, Pergamon Press, 1981.
4. Steiner, G., *After Babel. Aspect of Language & Translation* - 3rd edition, Oxford OUP, 1998.
5. Vinay, J. P. & Darbelnet, J. (ed.), *Translation procedures*, in Chesterman, A-Reading in Translation Theory, Loimaan Oy, 1958.